

Formanden: Jeg foreslår, at lovforslaget går direkte til tredje behandling uden fornyet udvalgsbehandling. Hvis ingen gør indsigelse imod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den sidste sag på dagsordenen var:

Forhandling om forsvarsministerens redegørelse til folketinget af 28. oktober 1964 vedrørende mandskabsbehandlingen i forsvaret.

(Redegørelsen findes i tidenden sp. 296).

Søgaard: Jeg vil gerne takke den højtærede forsvarsminister for den redegørelse, ministeren afgav den 28. oktober, og hvori jeg synes, at der blev peget på en række af de områder inden for forsvaret, som udgør den væsentligste betingelse for en positiv og hensigtsmæssig uddannelse af vore unge på dette felt.

Denne redegørelse er afgivet på baggrund af den seneste tids debat angående forsvaret, og både i dagbladene, i befolkningen og inden for vore tre værn er diskussionen taget op på grundlag af interviewet med den højtærede forsvarsminister i dagbladet Aktuelt for den 18. oktober. En del af debatten har drejet sig om de synspunkter, man har ment forsvarsministeren har fremsat ifølge dette interview; en anden del har drejet sig om forholdene mellem de værnepligtige og de værnepligtige befalingsmænd samt officererne, altså det, der bl. a. er med til at skabe det såkaldte klima inden for forsvaret.

Det er min opfattelse, at hvis denne debat, der her er sat i gang, ikke tjener andet positivt formål, så har den dog haft til følge, at der er trukket nogle synspunkter frem i retning af, om vort forsvar ikke er sakket lidt bagud i forhold til det øvrige samfund med hensyn til modernisering og demokratisering. Men det er jo ikke noget, man bare kan skyde forsvarets folk i skoene — eller for at blive i terminologien: i støvlerne. Det er noget, som vi vel for længst i det høje ting selv burde have taget op til en virkelig alvorlig overvejelse og drøftelse.

Når vi tænker på de almindelige skole- og uddannelsesdebatter, så har de jo jævnl-

lig sat deres meget stærke præg på tingets arbejde, og det er vel rimeligt, at det er så; det er jo vore børns og unges fremtid, det gælder, og dermed også samfundets. Vi kan jo næsten heller ikke åbne den daglige avis uden at møde en eller anden form for artikel eller diskussion om pædagogik og metodik, om gruppepsykologi, og hvad det nu hedder alt sammen, men det er, som om den opdragelse og uddannelse, der finder sted inden for forsvaret både af de værnepligtige, de værnepligtige befalingsmænd og officererne er et lukket område, som ikke hidtil har haft vor store interesse. Det ligger vel i sagens natur, at en række felter inden for forsvaret ikke egner sig til at være genstand for en åben debat i almindelighed, men vedrørende den skoling og uddannelse, der finder sted af de værnepligtige også på befalingsmandsskolerne, er det min opfattelse, at der ikke sker nogen skade ved en mere åben diskussion.

Det er, som om vi med forsvarsforliget af 1960 ligesom har ment, at nu var der ingen synderlig grund til at røre ved disse områder foreløbig. Men her skal vi huske på, at tusinder af unge mænd hvert år skal gennemgå denne uddannelse og her for første gang siden skolen kommer i kontakt med et alvorligt samfundskrav, som vi forlanger opfyldt efter regler, som måske ikke altid kan synes lige rimelige set fra den værnepligtiges synspunkt, og her er det, jeg mener, at vi fra det høje tings side måske har forsømt en opgave. Vi har vel nok en gang imellem trukket lidt på skulderen, når en eller anden såkaldt affære kom frem i dagbladene og en og anden her i det høje ting måske i den anledning stillede spørgsmål fra denne talerstol, men en virkelig debat har manglet.

Jeg er derfor den højtærede forsvarsminister taknemlig for, at vi måske nu via denne diskussion kan få sat gang i nogle af de ting, der har manglet. Hele vort samfund er jo på en lang række områder under omformning og udvikling i retning af mere moderne synspunkter, men det er, som om denne udvikling ikke rigtig har slået igennem i det daglige arbejde inden for forsvaret.

Jeg har selv her i de tidlige efterkrigsår både været værnepligtig og senere værnepligtig befalingsmand, og jeg husker ud-

[Søgaard.]
 mærket, hvilke følelser og tanker man gjorde sig over for alt dette nye, man nu skulle ind til, samtidig med at ens opfattelse også var præget af en positiv nysgerrighed. Jeg tror ikke, at disse ting har forandret sig synderligt hos de unge, som i dag bliver indkaldt til forsvaret. Jeg tror, at langt de fleste af dem stiller med virkelig god vilje. Nogle er naturligvis kede af eller sure over, at de nu skal ud af deres daglige job, mens andre, men efter min mening kun et meget lille fåtal, kommer med en direkte negativ indstilling. Men det er jo vidt forskellige mennesker, der kommer ind; nogle kommer fra et beskyttet miljø, andre har allerede gået i livets hårde skole, og andre igen kommer fra en boglig uddannelse, hvor forholdsvis moderne undervisningsmetoder har præget deres daglige tilværelse. Alle disse unge skal fra deres daglige, civile tilværelse indstille sig på noget helt nyt. De skal indstille sig på, at deres dagligliv helt anderledes bliver inddelt i pligter og retigheder, hvor befalinger og kommandoer ubetinget skal efterleves, og hvor de kun har ret til modsvar eller klage efter visse givne regler. I langt de fleste tilfælde har de unge også kunnet indrette sig efter den nye facon, selv om mange af dem selvfølgelig ikke altid har kunnet forstå nødvendigheden af de former, hvorunder det foregår. Og spørgsmålet er jo, om en mere moderne form for livet i forsvaret ikke udmærket kan indføres, uden at det går ud over effektiviteten, og måske også indføres således, at det, så vidt mig bekendt, meget flittigt brugte centimeterbånd hos de menige i forbindelse med deres hjemsendelse måske kunne få en lidt mere afbleget betydning.

Men på den anden side forlanger jo de partier, som i det høje ting går ind for forsvaret, også, at de midler, der ydes til forsvaret, skal forvaltes og udnyttes på en hensigtsmæssig måde. Vi forlanger af vore befalingsmænd, både de værnepligtige og de ansatte, at de ud af denne højst uensartet sammensatte skare af unge, som hvert år kommer ind for 14-16 måneder, skal skabe en slagkraftig og ydedygtig hær. Og befalingsmændenes opgave er givet ikke altid lige let. Stort arbejde og meget tålmod må lægges for dagen for at få hver enkelt mand til at blive en del af maskineriet, således at

resultatet bliver en velsmurt hær, hvor ingen må falde igennem, fordi den enkeltes svigten i en aktuel situation kan blive de manges skæbne.

For de værnepligtige befalingsmænds vedkommende er det helt klart, at deres udvælgelse og uddannelse er et særdeles centralt anliggende i hele dette billede. Der er i forbindelse med debatten gjort rede for, at nogle nye forsøg med hensyn til udvælgelsen er under opsejling, og jeg skal ikke knytte yderligere bemærkninger hertil, men vil afvente udfaldet af disse forsøg; men vedrørende uddannelsen vil jeg gerne gøre et par bemærkninger.

Uddannelsen af værnepligtige korporaler og sergenter strækker sig over henholdsvis 4 og 6 måneder, og der er mange ting at lære. Tjenestekundskab, felttjeneste, eksercits, fysisk træning, skydeuddannelse og våbenkendskab indgår i den daglige uddannelsesplan, men selve mandskabsbehandlingen — ja, den fører efter min opfattelse en noget vel tilbagetrukket tilværelse på programmet. Så vidt jeg er orienteret, foregår de unge elevers uddannelse stadig således, at de indøver kommandoer o. lign. over for skolens egne elever, altså over for deres egne kammerater. Spørgsmålet er, om det ikke ville være hensigtsmæssigt for uddannelsen f. eks. at lade befalingsmandseleverne, når de er på slutningen af deres uddannelse, komme ud og prøve indøvelsen over for nye rekrutter, naturligvis under kontrol af de ældre befalingsmænd. Det er måske kun et detailproblem, men på denne måde kunne man konstatere, om de pågældende har naturlige anlæg for at klare de mange situationer, der opstår ude i geledderne hos de nye folk, på en fornuftig måde. Her kunne man samtidig i nogen grad konstatere, om de også forstod at balancere mellem de endnu civile former hos rekrutterne og deres egen opfattelse af, hvordan tingene skal være — det er jo bl. a. i disse situationer, at lidenskaberne somme tider kan løbe af med en ung befalingsmand, så at den kraftige sprogbrug måske bliver sat ind i stedet. Når en vis tid i geledderne så var forløbet, kunne man ved den endelige afslutning af uddannelsen frasortere dem, der ikke var egnede i mandskabsbehandlingen. I øjeblikket er det jo sådan, at en del af de værnepligtige befalingsmænd ofte

[Søgaard.]

står usikre over for det nye mandskab, og selv om erfaringen på længere sigt er den bedste læremester, vil en tidligere tilvænning måske kunne give bedre resultater, samtidig med at frasorteringerne måske yderligere kunne indskrænke de såkaldte affærer.

De, der måske har de bedste forudsætninger for at klare mandskabsbehandlingen, er vel nok dem, der i forvejen har været engageret som ledere i sportsorganisationer, ungdomsforeninger o. s. v. De har en tilvænning derfra, som på forhånd giver dem de bedste chancer for at klare sig i forhold til mandskabet på en fornuftig måde. For en del af de andre unge, som altså ikke har været engageret på denne måde, gælder det, at disse altså skal forsøge at tilegne sig lederindstillingen, samtidig med at uddannelsen af mandskabet finder sted. Det kan jo givetvis somme tider afstedkomme vanskeligheder.

Det er jo også sådan, at de, der er tættest på geledet i det daglige arbejde, er de værnepligtige befalingsmænd. De skal forsøge at få hver enkelt mand, gruppe, halvdeling eller deling til at arbejde som en velsmurt maskine. Eksercits og våben-tjeneste skal indøves om og om igen, indtil det sidder fast, og det kan naturligvis somme tider virke sløvende på nogle og irriterende på andre. Spørgsmålet kan nok rejses, om alle disse øvelser er lige nødvendige. Der er sikkert en del af de mere formelle ting, f. eks. i forbindelse med eksercitsen, som udmærket kunne forsvinde uden skade. Og der vil givetvis også være adskillige ting i forbindelse med de såkaldte chokøvelser — det, man populært kalder turene — som i hvert fald i forhold til moderne psykologi fuldstændig vil falde igennem.

Den unge mand, der kommer ude fra det civile liv og pludselig efter nogle dages overgang skal forsøge at omstille sig til denne autoritære form, kan vel ofte have svært ved at forstå, at alt dette er nødvendigt. Han forstår ikke altid, hvad der ligger bag de befalinger, der gives ham, og han forstår ikke, hvorfor alle de formelle former skal overholdes, og heller ikke altid, at de hårde øvelser igangsættes for på nogle få måneder at gøre ham til en vel-disciplineret, god soldat.

Spørgsmålet i denne forbindelse er, om der ikke er for langt et spring mellem de mere moderne undervisningsformer i det civile liv og den måde, hvorpå det foregår i forsvaret; og det, der for os i det høje ting bl. a. må være formålet, må jo nok så meget være, at den gode vilje, som de unge stiller med, før de skal ind, også i så høj grad, som det overhovedet er muligt, bliver bevaret, til de skal hjemsendes. Det skulle jo gerne være sådan i et demokratisk lands forsvar, at disse unge ikke i deres første egentlige møde med samfundets krav bliver direkte negative af dette møde. Alene det at mange af de unge ser adskillige af deres kammerater slippe for militærtjenesten og fortsætte med at tjene penge, kan vel nok en gang imellem lægge en vis dæmper på begejstringen for deres værnepligt. På den anden side er det vel forståeligt, således som de nuværende forhold er, at de militære chefer hurtigst muligt skal have sat skik på mandskabet, så det bliver til et dueligt kompagni. Det ligger jo i hele ordningen fra forsvarsforliget af 1960, hvori beredskabsstyrken er indbygget.

Men selv om vi altså stadig skal bibeholde kravet om et effektivt forsvar, er det min opfattelse, at noget må kunne rettes til det bedre i forholdet mellem værnene og mandskabet. Jeg har i denne forbindelse med interesse læst den kronik, som orlogskaptajn Eggert Petersen havde i dagbladet Aktuelt den 28. oktober, og hvori han opstiller 10 forslag til en helhedsløsning af forsvarets demokratisering. Den højtærede forsvarsminister har allerede i sin redegørelse samme dag trukket nogle af de ting frem, som artiklen i mere detaljerede former indeholder, og jeg skal ikke kommentere disse forslag yderligere.

Jeg er for mit vedkommende tilfreds med de bemærkninger, som den højtærede forsvarsminister er fremkommet med med henblik på overvejelserne om nedsættelse af et udvalg, hvis opgave det vil være at analysere uddannelsens former og indhold og samtidig fremkomme med forslag til en nyordning, der kan bringe uddannelsen op til de krav, et moderne samfund må stille. Mit parti er indstillet på fornuftige reformer på det bestående grundlag, dog således at effektiviteten ikke slippes, men måske endog forbedres gennem nye reformer.

[Søgaard.]

I samme forbindelse er der dog en ting, jeg gerne vil bede den højtærede forsvarsminister om at overveje, og det er, om ikke tidspunktet måske nu ved samme lejlighed var inde til at få nedsat et stående forsvarsudvalg udpeget blandt det høje tings medlemmer, således at vi måske herigennem kan få mulighed for at følge hele udviklingen inden for forsvaret. Det er min opfattelse, at et sådant udvalg netop kan blive det redskab, som vi via denne diskussion ville kunne få megen gavn af fremover, og jeg tror, at tiden nu er inde til at løse også denne opgave.

From: Hvis en debat som denne kan medvirke til at bringe den uro ud af verden, som er opstået blandt forsvarets personel, vil jeg anse den for nyttig, selv om jeg meget beklager den givne anledning. Det skal i hvert fald være det sigte, vi i venstre går ud fra, og vi vil gerne medvirke til at give den et positivt forløb.

Opgaven med at uddanne soldater må naturligvis være at gøre dem egnede til at forsvare landet i en given situation. Det gør man ved at lære dem brugen af våben, at bevæge sig i terrænet og ved at give dem en hård fysisk træning. Man gør det også ved at lære dem den absolutte lydighed. Dette sidste er måske det vigtigste, for uden disciplin falder det hele fra hinanden, men det er vel også det sværeste. Det er det sværeste, fordi det er en helt ny situation for mange unge, og det forlener dem, der har en kommando, med et meget alvorligt ansvar.

Jeg erkender, at der er en del af den militære uddannelse, der ikke har meget med forsvar at gøre, men kan man samtidig med uddannelsen lære de unge mænd noget om god optræden, om almindelig høflighed, om hygiejne, præcision og mange andre ting, kan det kun glæde mig. Jeg må også erkende, at visse gammeldags traditioner kan virke pudsige for udenforstående,

men jeg skal i øvrigt være den første til at anerkende traditionernes værdi.

Hvis jeg skulle kritisere forsvaret, så skulle det være for dets administration. Den forekommer mig omstændelig og bureaukratisk, og jeg er bange for, at den sluger for mange folk. Vi husker vel alle historien i tidskriftet *Vor Hær* om en skruetrækker, der var blevet væk, og at ansøgningen om en ny — om jeg husker ret — måtte igen 18 instanser med attester, blanketter og arkivering, inden der kunne udleveres en ny skruetrækker. Det blev en dyr skruetrækker, og det er næppe den eneste, der er sat til i årets løb. Hvis min kritik er rigtig, rammer den for det første folketinget; den rammer også vort revisionssystem, og den rammer forsvaret selv, fordi man oprettholder det ulykkelige system med kommandovejen og alle dets mange instanser. Hvis folketinget og revisionen og forsvaret selv kunne enes om en reform, så tror jeg det ville være godt, men det sker vel næppe, før jeg selv bliver forsvarsminister, men så sker det også.

Spørger man så, om vor soldateruddannelse er i orden, er det jo svært for de fleste af os i denne sal at svare på det. Helt galt kan det jo ikke være, for ved fællesøvelsen med andre nationers forsvar er kritikken af vore soldater og deres ledere særdeles velvillig, og det er vel i grunden dér, eksamen skal bestås. Dette har vi grund til at være tilfredse med. Vi må ikke glemme, at vi i 1945 stod på bar bund med et alt for lille befalingsmandskorps i forhold til det, der skulle genoprettes og udbygges, og vi må fremfor alt ikke glemme, at der siden da er sket en enorm udvikling på snart sagt alle områder. Der er i de sidste 15-20 år sket en omstillingsproces, der tillige har måttet gennemføres under yderst vanskelige vilkår, en omstillingsproces, der både angår det faglige og også en ny placering af forsvaret og dets personel i vor samfundsstruktur.

Vi vil fra venstres side gerne give udtryk

[From.]

for vor ubetingede anerkendelse af det, der er præsteret på dette område. Vi retter vor tak til forsvarrets ledelse og dens befalingsmænd for vel udført arbejde.

Så kommer der en ung mand, en ung menig og kritiserer det hele sønder og sammen. Det skal man nu ikke tage så højtideligt efter min mening, for det er der så mange der gør, og det er en mands naturlige ret i et demokratisk samfund. Det, der har sat sindene i bevægelse, er da heller ikke, hvad den unge mand sagde, det er derimod forsvarsministerens kommentar til hans udtalelse, og det var da også med den største undren, jeg læste ministerens bemærkninger. Min første reaktion var, at dér havde ministeren søgt at skaffe sig lidt billigt bifald fra de menige soldater. Det skuffede mig i grunden meget, for jeg har altid haft den opfattelse, at vor forsvarsminister er en meget sympatisk mand med en yderst positiv indstilling til vort forsvar. Jo, der er noget om snakken, siger forsvarsministeren, og senere begrunder han det med, at hærchefen har udsendt en rundskrivelse, hvori han siger, at der er for mange tilfælde, hvor befalingsmænd misbruger deres stilling.

Hvad ligger der i grunden i begrebet „for mange“? Jeg mener, at bare der er ét tilfælde, hvor en befalingsmand slår eller sparker en underordnet, så er det ét for meget. Jeg forstår overhovedet ikke, at nogen vil finde sig i en sådan behandling, og jeg føler mig da også sikker på, at enhver befalingsmand, der gør sig skyldig i noget sådant, simpelt hen ikke er befalingsmand mere. Men hvor mange tilfælde har der været af grov art? Lad os få det at vide, og lad os sætte det i forhold til de ca. 5.000 underbefalingsmænd, det drejer sig om, og så foretage en sammenligning. At der er nogle uegnede befalingsmænd, vil aldrig kunne undgås — det vil jeg betragte som noget beklageligt, men desværre uundgåeligt — og vi ved alle, at der fra forsvarrets ledelse gøres alt for at rette på de mangler, der måtte være. Den meniges kritik står der imidlertid stadig, og ministerens anerkendende nik gør det også.

Men, siger forsvarsministeren i sin redegørelse af 28. oktober, den fortolkning, at han skulle have givet tilslutning til den meniges hårde kritik, kan han ikke ved-

kende sig. Jeg skal i denne forbindelse ganske se bort fra juridiske fortolkninger af ministerens udtalelse. Jeg skal også ganske se bort fra, hvad ministeren selv mener eller ikke har ment om det spørgsmål, det drejer sig om. Af den almindelige læser og dermed offentligheden må ministerens udtalelser læses sådan, at han står bag de urimeligheder, der er bragt til torvs, og som ikke alene rammer de unge befalingsmænd, men også dem, der har udvalgt dem. Dette er for mig det centrale.

Jeg sagde til indledning, at meget ville være vundet, om denne debat kunne skabe ro og tillid i forsvarrets personel. Jeg synes derfor, ministeren burde erkende, at sådan som interviewet var sat op, kunne det virke som en fornærmelse af en stor gruppe af befalingsmænd, og at det ikke har været meningen. Jeg synes også, ministeren burde erkende det beklagelige i, at der ikke omgående og eftertrykkeligt blev taget afstand fra en sådan generalisering, som ingen kan være tjent med. Hvis ministeren er enig med mig i dette, så stå herop og sig det, og jeg kan tage ministerens redegørelse til efterretning. Det ville være at gøre forsvaret en tjeneste, det ville være at gøre samarbejdet mellem folketingets partier en tjeneste, det ville være at gøre ministeren selv en tjeneste.

Gottschalck-Hansen: Det er ikke min opgave i dag i første række at tage stilling til den højtærede forsvarsministers udtalelser i dagbladet Aktuelt for den 18. oktober i år. Det har jeg jo gjort, og jeg har intet at ændre eller tilføje eller trække fra i det, jeg har sagt.

Jeg vil derimod gerne i dette indlæg kommentere den redegørelse, som ministeren afgav her i tinget den 28. oktober. Af denne fremgår det, at flertallet af de værnepligtige befalingsmænd trods vanskelige betingelser klarer deres job på en meget tilfredsstillende måde, og heri kan jeg erklære mig helt enig med den højtærede forsvarsminister, som altså nu har en opfattelse, der er stik modsat den, han gav udtryk for i Aktuelt den 18. oktober, hvor han erklærede sig enig i, at de værnepligtige befalingsmænd stort set ikke var kvalificerede.

Ved hjælp af citater og henvisninger til

[Gottschalck-Hansen.]

udtalelser fra forskellig side søgte ministeren at påvise, at der eksisterer visse svagheder ved udtagelsen af de værnepligtige befalingsmænd, og at det er vanskeligt at slippe af med de befalingsmænd, der viser sig uegnede. Ministeren omtalte, at hærkommandoen og søværnskommandoen har taget problemerne op i forbindelse med klimaet på arbejdspladsen, men følte sig ikke overbevist om, at erkendelsen af nødvendigheden af en indsats på dette område var trængt dybt nok ned gennem den militære lagdeling. Og endelig udtrykte ministeren tvivl om, hvorvidt forsvaret kan tilpasse sig og følge de krav, udviklingen i det civile liv stiller det over for.

Til belysning af forholdet mellem befalingsmænd og menige valgte den højtærede forsvarsminister at anvende hærchefens brev fra august i år til hærens regimentschefer, men fandt kun anledning til direkte at citere det afsnit, hvori generaløjtnant Valdemar Jacobsen påtaler de tilfælde af ukorrekt mandskabsbehandling, som er forekommet igennem de sidste tre år. Jeg mener dog, at det er nødvendigt at gøre opmærksom på, at citatet er løsrevet fra helheden og derfor ikke dækker hovedindholdet af hærchefens skrivelse, der jo nu foreligger for offentligheden, og jeg beder om tilladelse til at supplere ministerens citat med følgende to citater fra samme skrivelse. Hærchefen skriver bl. a.:

„Det er mit indtryk, at disciplinen i hæren igennem de senere år har gennemgået en sådan bedring, at den i dag i det store og hele kan betegnes som tilfredsstillende. Flere forhold kan have bidraget hertil, men det er ganske klart, at det først og fremmest er en følge af, at der fra chefernes side er vist dette spørgsmål megen interesse.“

Og generaløjtnanten fortsætter:

„Man har da også i de senere år kunnet konstatere en nedgang i antallet af straffe i forhold til antallet af manddage, og der har navnlig fundet en nedgang sted i antallet af de egentlige disciplinære forseelser såsom respektstridighed, ulydighed, ukorrekt optræden og pligtforsømmelser.“

Når man tager disse af mig her citerede steder af hærchefens brev med i bedøm-

melsen og ikke blot hæfter sig ved de af ministeren foretagne citater, får man et helt andet billede af sagen. Jeg må nemlig såvel ud fra den højtærede forsvarsministers redegørelse som fra hærchefens brev konkludere, at antallet af straffesager er faldet afgørende, og at forholdet mellem befalingsmænd og menige åbenbart ikke er så dårligt, som nogen vil gøre det til, og her tænker jeg selvfølgelig i første række på den ganske unge rekrut, men også på de mennesker, der tænker i samme baner som denne unge mand.

Et citat fra den årsberetning for 1963, som folketingets ombudsmand, professor Hurwitz, udsendte i september, følger sig i øvrigt ind i hele den standende diskussion om mandskabsbehandlingen på en meget interessant måde. Ombudsmanden skriver — jeg beder om tilladelse til et citat; det findes i beretningen side 7 —:

„Da min virksomhed omfatter den militære forvaltning, og da jeg hidtil kun har modtaget ret få klager fra de værnepligtige, fandt jeg det ønskeligt af egen drift at bese nogle militære tjenestesteder. Jeg besøgte derfor efter aftale med generaløjtnant V. Jacobsen den 12. maj 1964 Holbæk kaserne og den dertil hørende Sofienlundlejr og den 13. maj 1964 Høvelte infanterikaserne samt Høvelte telegrafkaserne.

På de pågældende kaserner fik jeg lejlighed til at tale med talsmænd for at danne mig et indtryk af den værnepligtiges daglige liv og hans tjenstlige problemer. Talsmændene var stort set tilfredse med forholdene. Enkelte mindre spørgsmål forelagde jeg for de respektive regimentschefer, der lovede om muligt at imødekomme de værnepligtiges ønsker.

Endvidere besøgte jeg kasernernes infirmerier, kostforplejninger, enkelte belægningsstuer samt arrestlokalerne.“

Et lille eksempel, der giver et bidrag til belysning af forholdene, finder jeg i øvrigt i Berlingske Aftenavis den 27. oktober, hvorfra jeg med tilladelse af den højtærede formand gerne vil bringe et kort citat. Bladet skriver i forbindelse med en omtale af paroler og møder afholdt ved forskellige regimente bl. a. således:

„I sjællandske trænregiment i Ryvangen har man haft et møde for samtlige

[Gottschalek-Hansen.]

værnepligtige befalingsmænd og en hel del chefer, hvor regimentskommandøren forsikrede, at de værnepligtige befalingsmænd stedse havde regimentets støtte og bevågenhed, og at de ikke burde miste arbejdsglæden og iveren, som de havde vist. Jeg kan da også bevidne, at der i dette regiment praktisk talt aldrig forekommer problemer af disciplinær art. Der hersker den rette ånd, det rigtige klima.

Det oplyses da også, at der enkelte steder ikke har været holdt møder, fordi man simpelt hen ikke anså, at de ukvemsord, der er brugt, kunne ramme det pågældende regiment.

I sjællandske telegrafregiment er det nære kammeratskabsforhold mellem menige og sergenter karakteriseret derved, at de menige i to kompagnier i den sidste uges tid har holdt smukke fester — den ene i Studenterforeningen — hvor man havde indbudt alle de værnepligtige befalingsmænd til at deltage. Festerne blev holdt i anledning af overgangen til døkningsstyrken, og der er ingen tradition for, at sergenterne skal inviteres.“

Disse citater siger jo en hel del om det klima og de forhold, der hersker mellem befalingsmænd og værnepligtige i det danske forsvar.

Vi havde i det konservative folkeparti ventet, at den højtærede forsvarsminister ville have brugt sin redegørelse til at klarlægge for folket inng, hvorfor han gav tilslutning til en almindelig, til en generel fordommelse af vore værnepligtige befalingsmænd fremsat af en menig med kun to måneders erfaring fra tjeneste i flyvevåbnet. I stedet rejste ministeren en generel debat om klimaet i værnene og veg endog ikke tilbage for at anvende hærchefens brev og de indledte bestræbelser for at forbedre forholdet mellem befalingsmænd og menige imod de værnskommandoer, der igennem flere år har beskæftiget sig med disse problemers løsning, ligesom ministeren ikke undlod at kaste mistanke på det faste personels vilje og evne til at støtte de værnepligtige befalingsmænd.

Jeg må derfor understrege, at det konservative folkeparti selvfølgelig ligesom hærchef og minister tager afstand fra myndig-

hedsmisbrug og ønsker, at ethvert overgreb på vore soldater straffes og straffes strengt. De værnepligtige menige, der ikke selv har bedt om at blive indkaldt, har et uafviseligt krav på en korrekt og værdig behandling fra deres befalingsmænd, og der skal ikke herske tvivl om, at vi fuldt og helt vil støtte enhver bestræbelse, der tilsikrer de værnepligtige en sømmelig og menneskelig behandling.

Men vi må dog ikke tabe af syne, at vi skal skabe et forsvar, der, såfremt det også skal kunne løse sin opgave, må bygge på et autoritært princip. Respekt og lydighed er ikke alene gode, gamle menneskelige dyder, men er simpelt hen en nødvendig forudsætning for, at de respektive værn kan bestå og være i besiddelse af fornøden effektivitet.

Den højtærede forsvarsminister anlægger i sin redegørelse samme synspunkt, men hævder, at netop dette forhold gør forsvarets problem mere udtalt end tilsvarende problemer i det civile samfund. Jeg tror imidlertid ikke, det tjener noget fornuftigt formål at prøve at måle klimaproblemernes relative størrelse. Vanskelighederne med at finde en fælles måleenhed, en fælles norm, er åbenbare. Men jeg er overbevist om, at den megen tale om klimaet på den militære arbejdsplads skaber usikkerhed og utryghed blandt værnenes personel, ikke blot hos befalingsmændene, men også hos de menige; det svækker tilgangen, og det vækker en naturlig bekymring hos de forældre, der sender deres sønner til tjeneste i vort forsvar.

Hærchefens brev viser klart, at generalen lægger afgørende vægt på en korrekt behandling af mandskabet, og at den bedring af disciplinen og den nedgang i antallet af straffe, der er foregået gennem de senere år, først og fremmest er en følge af, at der fra chefernes side er vist dette spørgsmål megen interesse. Intet tyder på, at de øvrige værnchefer ikke deler hærchefens anskuelser på dette område.

Mit parti hilser med tilfredshed den højtærede forsvarsministers tilsagn om nedsettelse af et udvalg, der skal analysere den militære uddannelses former og indhold og fremsætte forslag om en modernisering af denne uddannelse. Vi vil støtte ministerens bestræbelser for at fremme tilgangen af egnede befalingsmænd til vore

[Gottschalck-Hansen.]

værn og for at bringe forswarets udvikling i trit med den udvikling, der er sket i det civile samfund.

Et sådant arbejde og det fortsatte arbejde i værnene på at uddanne dansk værnepligtig ungdom fortjener et bedre klima end det, der er skabt ved denne offentlige debat, hvor uheldige generaliseringer har været anvendt i et urimeligt forsøg på at grave en kløft mellem værnenes forskellige personalkategorier og mellem værnenes befalingsmænd og befolkningen. Vi vil have et godt og et effektivt forsvar, men skal dette lykkes, må det selvsagt bygge på tillid, på tillid mellem alle instanser og mellem alle grupper.

Jeg vil gerne slutte denne kommentar til den højtærede ministers redegørelse med fuldt og helt at tilslutte mig det ærede medlem hr. Froms opfordring til ministeren om ganske klart og utvetydigt, så al tvivl bliver borte med blæsten, at tilkendegive, at ministeren ikke stod ved de urimelige, og jeg synes også, man kan sige uanstændige udtalelser, således som de er gengivet i dagbladet Aktuelt. Den højtærede minister har nu en god anledning til at give udtryk for dette, og det er rigtigt, som det ærede medlem hr. From sagde, at det vil gavne værnene, det vil gavne befolkningen, det vil gavne ministeren, og det vil gavne den sag, som vi jo alle i fællesskab gerne vil støtte.

Helveg Petersen: Diskussionen om, hvad forsvarsministeren har givet tilslutning til i det interview, der ligger til grund for denne debat, kan ikke, mener jeg, vedblivende interessere. Den højtærede minister har gennem sin redegørelse tilkendegivet, at han ikke har sigtet generelt mod de unge værnepligtige befalingsmænd ved sin tilslutning til det pågældende interview. Jeg synes, vi skal forlade dette emne og lidenskabsløst diskutere de problemer, der foreligger, problemer, som jo også de ærede ordførere, vi nu har hørt fra venstre og de konservative, har erkendt foreligger. Det nytter ikke, at vi skjuler den kendsgerning, at der er problemer. De unge værnepligtige kan se dem, forældrene kan se dem, pressen kan se dem, og vil man mene, at disse grupper har misforstået det hele og ikke

er i stand til at vurdere tingene, har vi hærchefens vurdering at holde os til. Det „hyrdebrev“, hvoraf den højtærede minister forleden citerede et afsnit, er et bevis for — også selv om det var et uddrag — at der er noget galt.

Den højtærede minister gav udtryk for den opfattelse, at de unge befalingsmænd ofte står uden de ældres støtte. Det er sagt meget generelt, men begynder man at filosofere over det, må man nødvendigvis standse op ved de principper, der er bærende i den militære uddannelse, og spørge: er der noget forkert ved det fundament, man bygger på? Har tradition og overleveringer hindret nye synspunkters fremtrængen?

Ministeren var inde på arbejdsklimaet på kaserne og talte om kursusvirksomheden som en værdifuld faktor i bestræbelserne for at reformere. Det er udmærket, og man skal gå videre ad den vej. Spørgsmålet er blot, om de befalingsmænd, der har været på kursus, kan gennemføre de mere moderne ideer, de derved har stiftet bekendtskab med, når de kommer tilbage til deres garnisoner, om systemet vil acceptere, at de nye metoder praktiseres.

Den højtærede minister udtrykte det forsigtigt, da han sagde, at han ikke følte sig overbevist om, at problemet var trængt dybt nok ned i den militære lagdeling, og jeg tror, at den højtærede minister her har rørt ved noget centralt.

Jeg tror for min del ikke, at det er udvælgelsen og de principper, der ligger til grund, der er afgørende. Jeg er af den opfattelse, at hovedparten, langt den væsentligste part af dem, der udvælges til at gøre tjeneste som befalingsmænd, er udmærkede unge mennesker. Det er ikke deres — lad mig blot bruge det udtryk — formilitære personlighed, der er noget galt med, men det er den militære personlighed, der udvikler sig forkert. Jeg opfatter den tone og den adfærd, en del af sergenterne lægger for dagen, som et symptom på, at der er noget, der skal rettes. Man må gøre sig klart, at den enkelte er den svage part i tilpasningen til det eksisterende militære system. Vi kender noget lignende fra andre områder.

Principielt har man i en hvilken som helst tilpasningssituation 3 muligheder. Den første er, at man tilpasser sig, den anden er,

[Helveg Petersen.]

at man gør oprør, og den tredje er, at man forlader systemet i protest. Denne tredje mulighed er udelukket for sergenternes vedkommende, da de skal aftjene deres værnepligt, og det betyder også, at de er afskåret fra at benytte den anden mulighed. Det er svært at gøre oprør, når man ikke kan true med at gå. Man er afhængig af systemet, man må acceptere forholdene, de regler, de normer, de traditioner, man arver, den indstilling og de synspunkter, der er de fremherskende.

Men når dette — og sådan må det stort set være — er forholdet, så nytter det ikke at nøjes med at spejle efter fejlene hos sergenterne. Vi må også andre steder hen. Hvis man vender blikket fra dem til kompagniførerne, må man spørge, om ikke også den faste linjeofficer i almindelighed føler sig bundet af vaner og traditionelle synspunkter, der gør det meget vanskeligt for ham at foretage en omlægning.

Jeg nærer ingen tvivl om, at officererne ønsker at undgå soldateraffærer, og det er gennem hærchefens „hyrdebrev“ og gennem oprettelsen af en militærpsykologisk arbejdsgruppe vist, at man i den øverste ledelse har disse ønsker. Men hvad er det da, der gør, at hærchefens henstillinger alligevel trods forbedringer, der er sket, i vid udstrækning ignoreres? Vil de mennesker, der har opgaven at føre instrukserne ud i livet, ikke gøre det? Er det personer, der svigter, eller er det systemet? Er det traditionerne? Eller er det en art naturlov, vi står over for?

Når folketingets udtrykkelige ønske og hærchefens lige så udtrykkelige opfordring ikke respekteres, så må det vel være, fordi den militære tradition, alt det nedarvede og overleverede, er for stærkt. Så er det vel, fordi demokratiseringstendenserne ikke harmonerer med grundlaget, hvorpå militær-uddannelsen hviler. Denne realitet bør vi erkende og lade være med at tro, at man klarer sagen ved blot at tale om, at der næsten ingenting er at diskutere, og at det skyldes udvælgelsen, for kort uddannelses-tid, misforståelser fra de unge, forkælelse, vrangvilje eller uvilje, dårlig påvirkning, eller hvad man nu ellers fremfører.

Vil vi reformere — og det har jeg ind-

tryk af at også de ærede ordførere for venstre og det konservative folkeparti vil — er det ikke nok, at vi nøjes med at skændes om disse ting. Så må vi tage udgangspunkt i den kendsgerning, at forsvaret er en ganske særegen social organisme. Ud fra denne forudsætning må vi tage en række forhold op til nærmere behandling. Vi må se på uddannelsens opbygning og indhold og på de metoder, der anvendes. Det gælder for samtlige befalingsmandsuddannelser, og det gælder for de værnepligtiges uddannelser. Hvilket hensyn tages der til moderne undervisningsformer og til moderne ledelsesprincipper? Hvordan er f. eks. pædagogik og psykologi repræsenteret på undervisningsplanerne? Og hvordan undervises der i disse fag?

Endvidere må vi se på dagliglivet på kasernerne, på omgangsformerne, på tonen, på disciplinarmidlerne og deres anvendelse. Det er en kendsgerning, at anvendelse af disciplinarmidler udviser for mange eksempler på smålighed. Det er naturligvis ikke nogen tragedie, at en værnepligtig en dag ikke får forlænget udgangstilladelse eller kommer for sent til sit orlovstog, men hvis der i vid udstrækning pålægges disciplinStraffé eller anvendes urimelige uddannelsesformer, der kan have karakter af selvkomponerede disciplinarmidler — for at bruge hærchefens udtryk — opstår der naturligvis både uvilje og bitterhed hos den menige.

Det spørgsmål, man i denne forbindelse må stille, er, om det er nødvendigt i det omfang, som det er tilfældet, at basere sig på frygten for straf. Mon det er det rette grundlag for at opelske den fællesskabsfølelse, som dog må være noget elementært i et værn, der står i et demokratis tjeneste? Hvorfor kan man ikke i langt højere grad bygge på de synspunkter, der anlægges inden for andre uddannelser, hvor man søger at påkalde den enkeltes ansvarsfølelse ikke så meget ved trusler om straf som ved at appellere til den enkeltes forståelse for det, der foregår?

Det er naturligvis rigtigt, at man i værnene står over for særlige problemer. Dels skal man arbejde med unge, der møder med vidt forskellige forudsætninger, dels har den militære uddannelse en karakter, der gør, at man ikke umiddelbart kan drage sammenligninger mellem den og de civile

[Hølvæg Petersen.]

uddannelser. Det må accepteres. Hvorledes uddannelsen i de egentlige militære færdigheder skal foregå, er det vanskeligt for ikke-militære at tage stilling til, selv om man jo nok synes, at den eksercits, der stadig spiller en stor rolle, kunne få en mindre fremtrædende plads. Det har man i hvert fald kunnet gennemføre i andre lande.

Den omstændighed, at man inden for det, jeg kalder den egentlige militære uddannelse, må bygge på autoritære principper, begrundet imidlertid ikke, at disse autoritære principper skal overføres til soldatens tilværelse som helhed. Det skulle ikke være nødvendigt at indeksercere disciplin og lydighed også på helt andre områder end de egentlig militære. I hvert fald er det en kendsgerning, at man derved ofte kommer til at gribe ind over for den enkeltes individualitet på en måde, der kan føles ydmygende. Jeg mener virkelig, at vi bør overveje den tanke, som direktøren for Landsforeningen for Mentalhygiejne, Eggert Petersen, har fremsat. Ud fra sine erfaringer som officer og sin militærpsykologiske virksomhed foreslår han, at man foretager en opdeling af tjenestetiden, så den værnepligtige får en normal arbejdsuge. Det vil efter Eggert Petersens mening komme både befalingsmændene og de menige til gode.

Eggert Petersen siger herom følgende — jeg beder om den højtærede formands tilsladelse til et kort citat —:

„Den militære befalingsmyndighed indskrænkes dermed til et område, hvor den har militær relevans. Det er et forældet og psykologisk helt uholdbart dogme, at lydighed er en refleks, og at man derfor skal have øvelse i at adlyde — øvelser, som også udstrækker sig til den meniges privatliv. Derfor må ansvaret for den meniges fritid og frihed overlades til ham selv; som et voksent menneske må han selv bestemme over sin person, påklædning og adfærd uden for arbejdstiden; ligesom han sammen med sine kammerater selv må have ansvaret for deres tilværelse på belægningsstuerne og på banjerne. Det er nok muligt, at også dette ansvar skal læres, men så er her en virkelig meningsfuld opgave for civilundervisningen: opdragelse til demokratisk samarbejde.“

Vi bør også interessere os for civilundervisningen og undersøge, om den har tilstrækkelig god placering, om den ikke i for høj grad lever i skyggen. Der gøres et nyttigt arbejde inden for civilundervisningen, men jeg tror, at den må styrkes, og det er vel værd at overveje, om den ikke på en mere organisk måde kan integreres i uddannelsen, således at en større del af den tomgang, der vitterligt findes i den lange tjenestetid, kan udnyttes til uddannelsesformål.

En ting kan vi sikkert være enige om, og det er, at kaserneforholdene mange steder er for ringe. I jo højere grad vi kan forbedre på de ydre rammer, des bedre muligheder vil der være for at indrette en acceptabel tilværelse for de indkaldte.

Jeg ser af en artikel i Kristeligt Dagblad for i dag, at den højtærede minister ønsker at nedsætte to nye udvalg. Det ene skal overveje uddannelsen af unge befalingsmænd, og det andet skal undersøge muligheden for en rationalisering inden for forsvarets toporganisation. Begge disse udvalg er tiltrængte. Hvorfor ikke lade rationaliseringsundersøgelsen omfatte også andet end toporganisationen?

Med hensyn til det, der er mest interessant i forbindelse med det, vi her drøfter: udvalget vedrørende uddannelsen, henstiller jeg til den højtærede minister, at kommissoriet bliver bredt. Jeg mener, at det må inddrage de forhold, jeg her har nævnt, og endnu flere, der har betydning for behandlingen af mandskabet. Det er ikke bare uddannelsen af de unge befalingsmænd, der bør revideres. Hvis man begrænser sig dertil, kommer man ikke ind til kernen i problemerne; så bliver det en behandling af et afsnit, der rives ud af sin sammenhæng.

De problemer, vi her står over for, kan vi ikke skyde fra os. Vi må huske, at værnepligten er et af de stærkeste indgreb, der gøres i det enkelte menneskes frihed. Derfor skal vi ikke møde denne debat hverken med fornærmelse eller med ligegyldighed. Den hænger simpelt hen sammen med vort samfunds demokratiske udvikling, og vi bør benytte os af lejligheden til, så godt vi nu kan det, at få undersøgt spørgsmålet til bunds, samtidig med at man naturligvis fra værnenes side må gøre en virkelig og

[Helveg Petersen.]

en stærk indsats for at få ændret de forhold, der er kritisable.

Sigsgaard: Det kunne være fristende ved denne lejlighed at gentage, hvad man så ofte fra socialistisk folkepartis side har sagt om det uhensigtsmæssige og farlige ved militærvæsenet. Som bekendt er vi tilhængere af total dansk afrustning. Men da vi nu engang har militæret, må også mit parti være interesseret i, at der bydes de værnepligtige anstændige vilkår.

Der er grund til at takke den højtærede forsvarsminister for den redegørelse, vi fik i onsdags, og der er grund til at være glad for, at hele denne diskussion om klimaet og ånden i forsvaret overhovedet er blevet rejst. Jeg kan helt tilslutte mig den højtærede minister, når han i redegørelsen giver udtryk for, at forsvarets klimaproblem faktisk eksisterer, og at det derfor ikke bør skjules, men tværtimod må tages op til debat med henblik på en løsning. Ganske vist har vi vel alle gennem mange år været klar over, at tonen og ånden i forsvaret ikke er den bedste, og ganske vist burde det høje ting for længst have behandlet disse spørgsmål — her forstår jeg at jeg er enig med den ærede socialdemokratiske ordfører — men sent er som bekendt bedre end aldrig.

Sagens alvor understreges af en i dagbladet Politiken for i dag refereret udtalelse af militærpsykologen orlogskaptajn Eggert Petersen, der mener, at de hidtidige demokratiseringsbestrebelse har været uden væsentlig betydning, og at systemet er det samme udemokratiske og samarbejdsødelæggende, som det altid har været. Sagen er alvorlig, og jeg er helt uenig med det ærede medlem hr. From, der mente, at man ikke skulle tage så tungt på, at en rekrut kritiserer forsvaret, for det er der så mange der gør. Ja, der er netop mange, der kritiserer, og derfor er der grund til at behandle sagen alvorligt.

Afsnittet af hærchefens såkaldte „hyrdebrev“, der blev citeret i redegørelsen, sætter unægtelig de senere års mange straffesager i et meget grelt lys. Det kunne indirekte læses i hærchefens brev, at baggrunden for mange af retssagerne antagelig må søges i en urimeligt hård behandling af de menige,

en behandling, hvor slag og spark ikke helt sjældent er en grim bestanddel. I øvrigt har vi også mange eksempler herpå. Jeg skal blot minde om Pejtersensagen og sengeredningsaffæren i Farum. Hvis baggrunden lå tilstrækkeligt oplyst i de enkelte tilfælde, ville de meniges holdning og handlinger nok ofte være helt forståelig, ja, rimelig.

Det er nærliggende at drage den slutning, at der kan forekomme sager, hvor menige dømmes, men hvor anklagen først og fremmest burde have været rettet mod de meniges foresatte. Som eksempel skal jeg nævne en sag, hvor en gruppe menige idømtes fra 40 til 60 dages vagtarrest på følgende baggrund: efter en anstrengende løbeøvelse beordrede løjtnanten det stærkt svedende mandskab, hvoraf nogle var syge, til at mave sig hen over en frosthård mark, dækket med sten og kunstgødning, og de var kun iklædt deres egne, tynde træningsdragter. Dette var vel med hærchefens udtryk et „selvkomponeret disciplinarmiddel“. Er det egentlig så underligt, at mandskabet nægtede at udføre ordren? Det er tværtimod stridende mod sund retsbevidsthed, at de menige på denne baggrund blev straffet.

Mange forhold af lignende art får offentligheden aldrig kendskab til, fordi der ikke bliver sager ud af det. Lad mig blot henvise til et læserbrev i dagbladet Aktuelt for den 30. oktober, hvor det fortælles, at en deling, der ikke kunne løbe hurtigt nok, blev tvunget til at stå ret og præsentere gevær i vand til livet. Det er naturligt at henvise til den højtærede forsvarsminister, at han gør auditørkorpset udtrykkeligt opmærksom på nødvendigheden af, at man, før en sigtelse rejses, nøje undersøger, om befalingsmanden ved den pågældende deling ved andre handlinger har skabt et klima, der gør det uforventeligt, at disciplinen skal kunne opretholdes. Hvis det nemlig er mange gange, den menige f. eks. er blevet sparket, kan det være naturligt, at han måske en helt anden dag gør sig skyldig i lydighedsnægtelse, og det kunne så tænkes, at sigtelse i stedet skal rejses mod de foresatte. Jeg er opmærksom på, at § 52 i militær straffelov i hvert fald i et vist omfang muliggør en helhedsvurdering som den, jeg her har omtalt, men der er behov

[Sigsgaard.]

for en understregning af, at en sådan helhedsvurdering altid skal danne baggrund for afgørelsen af den aktuelle sag.

Det siges ofte, at der i forsvaret er og må være absolut lydighedspligt. Sidst blev det sagt af en militær talsmand i en studiekredsudsendelse i fjernsynet for nogle dage siden. Jeg ved meget vel, at der i teorien er undtagelser, men det er vist den almindelige opfattelse, at lydighedspligten er absolut ubetinget, og det er vel også sådan, at ophavsmændene til denne opfattelse er befalingsmændene. Det er farligt, hvis en sådan opfattelse breder sig. Det burde indskærpes, at lydighedspligten aldrig må nævnes, uden at der tages de nødvendige forbehold. Det må f. eks. altid oplyses, hvordan den menige skal forholde sig over for en ulovlig befaling.

Jeg forstår på den højtærede minister, at han vil foranstalte indgående undersøgelser af klimaet i forsvaret ud over dem, der allerede er foretaget, men hvis resultat folkettinget desværre ikke er underrettet om. Jeg må vel forstå det sådan, at man bl. a. nu vil undersøge, hvordan loven om talsmænd og klageadgang fungerer i praksis, antagelig med henblik på eventuelle nødvendige lovændringer. Der er grund til at udtrykke tilfredshed med, at disse ting nu skal undersøges. I denne forbindelse bliver det interessant at få oplyst, hvor mange talsmænd der — om jeg så må sige — i utide frasiger sig hvervet, hvor mange der nægter at modtage valg som talsmænd, og hvor stor aktivitet talsmændene udfolder, i hvilket omfang talsmandssystemet overhovedet fungerer, og i hvor vid udstrækning almene spørgsmål drøftes mellem talsmændene og de foresatte. Dette hjemler loven jo adgang til.

Man overvejede jo i sin tid at bestemme, at klager skulle fremføres for regimentschefen, men gik atter bort herfra, hvorefter det i loven kom til at hedde, at klager skal fremføres for afdelingschefen. Hvis det nu er afdelingschefen, man ønsker at klage

over, så skal klagen fremføres for den selv samme afdelingschef. En sådan bestemmelse forekommer helt urimelig og er vel medvirkende til, at klageadgangen udnyttes så lidt, som tilfældet er.

I det interview, som indirekte danner baggrund for denne debat, siger den værnepligtige, at de menige lever under et terror-system og derfor ikke tør hævde deres ret. Han henviser til, at de menige ikke vover at klage af frygt for f. eks. at miste deres weekendfrihed. Mere væsentligt for mange soldater er det dog vel, at de ikke tør klage, fordi de frygter, at den befalingsmand, der klages over, skal gøre resten af tjenestetiden sur for dem, og det er vel rigtigt, at soldaternes fuldstændige afhængighed af de foresatte gør det til en umulig opgave at skabe et ideelt klima i forsvaret.

Alligevel er der meget, der kan rettes. Til en begyndelse burde man sørge for, at lydighedspligtens begrænsning indskærpes, og at de menige opfordres til ikke at afholde sig fra at bruge deres rettigheder af de grunde, jeg her har nævnt.

I det omhandlede interview argumenteres der for indførelse af talsmandsbeskyttelsen på linje med tillidsmandsbeskyttelsen på arbejdspladsen. Tilsynladende afviser ministeren dette som urealistisk tankegang. Jeg må tilstå, at jeg ikke helt forstår den højtærede minister, for det kan da vel ikke være hans opfattelse, at klimaproblemerne klares blot derved, at de konstateres og omtales. En central reform må netop være forbedret beskyttelse af de menige og deres rettigheder, og her må talsmandsbeskyttelsen komme stærkt ind i billedet.

I redegørelsen pegede den højtærede forsvarsminister på, at mødet med forsvaret oftest er et chok for den værnepligtige, og jeg forstår, at han gerne ser denne chokvirkning afbødet. Der er grund til at nævne, at netop i denne mest kritiske tid står de værnepligtige særlig svagt. Ikke blot er de usikre og bange for at hævde deres rettigheder, men talsmandsordningen fungerer på dette tidspunkt ikke godt, idet talsmændene

[Sigsgaard.]

da udpeges af de foresatte. Jeg håber, at den højtærede minister finder mulighed for at ændre dette forhold.

I denne sammenhæng vil jeg gerne nævne, at man jo i Sverige har en militær ombudsmandsordning. Måske kunne vi lære noget af det, selv om jeg godt ved, at også militærpersoner kan klage til folketingets ombudsmand.

Jeg har med mine bemærkninger søgt at pege på forhold, der har betydning for klimaet i forsvaret, og ligeledes søgt at anvise veje til bedring af disse forhold. Men det kan også være rimeligt at se på sagen i en større sammenhæng og at se på, hvilket klima vi søger at fremme på andre af samfundslivets områder.

I skolen forsøger man at opdrage børnene til at leve og være aktive i et demokrati. I erhvervslivet er der tilløb til en demokratisering, hvor utilfredsstillende tempoet ender. I tusinder af foreninger landet over leves demokratiet, og samtidig har den enkelte adgang til at øve indflydelse på samfundets hele udvikling, det være sig på statsplan eller kommunalt plan. Under sådanne samfundsformer, præget af demokratiets idé, må det autoritære militærvæsen opleves som et fremmedlegeme. Selv om klimaet i forsvaret bedres, så vil det vedvarende være et fremmedlegeme, og vi bør være opmærksom på, at dette autoritære element kan være med til at ødelægge den demokratiske samfundsindstilling, som vi er enige om at tilstræbe på andre områder.

Det forekommer rimeligt at nævne civilforsvaret under denne forhandling. Mange gør meget ud af at fremhæve, hvor forskelligt civilforsvaret er og må være fra det militære forsvar. I hvert fald hvad klimaet angår, er det dog vist svært at se den store forskel. Men er der blot nogen mening i talen om civilforsvaret som et civilt forsvar, så burde det jo være muligt inden for dette korps at arbejde meget mere demokratisk, end tilfældet er. Jeg håber, der er enighed om, at civilforsvarets militære retsregler i høj grad trænger til afløsning.

Det er vel de fleste bekendt, at man også i civilforsvaret idømmer relativt strenge straffe for helt latterlige småforseelser. Jeg har netop fået et brev om et sådant tilfælde. Jeg skal dog ikke trætte med eksempler,

men hvis nogen har interesse for detaljer, kan de naturligvis fås. Såfremt der virkelig i de kredse, der så varmt støtter civilforsvaret, er ønske om demokratiske reformer, så kan vi vel vente, at der bliver fremsat lovforslag om ændringer i civilforsvarsloven.

Jeg skal slutte med at udtrykke socialistisk folkepartis sympati for den højtærede ministers holdning i denne sag og for de initiativer, han har bebudet. Jeg tror dog ikke, de er tilstrækkelige, og derfor håber jeg også, der bliver anledning til at tage nogle af de spørgsmål op, jeg her har rejst. Det kan ikke være rimeligt, at militæret ved autoritær tankegang og ved udemokratiske metoder skal kunne gøre livet surt for de indkaldte og undergrave den samfundsholdning, som vi i øvrigt prøver at opdrage til, nemlig den demokratiske.

Iver Poulsen: Når en minister udtaler sig offentligt, må man almindeligt regne med, at udtalelsen kan tillægges en vis offentlig betydning, og når en minister fortaler sig, er der derfor ikke blot tale om en ganske almindelig, trivial bommert, men den ministerielle fortalelse må nødvendigvis rejse krav om en passende korrektion. Offentligheden må med rette kunne forvente af en minister, at han bedre end menigmand vejer sine ord. Som allerede nævnt har den højtærede forsvarsminister i et interview med en menig tiltrådt nogle ringeagtende og på det nærmeste injurierende karakteristikker af en talstærk og betydningsfuld gruppe af militærets personel, nemlig de værnepligtige befalingsmænd. Generaliserende ringeagtsytringer om militærets personel er et fra dele af pressen velkendt fænomen, blot plejer det at tage sigte på det faste befalingsmandskorps, ikke på de værnepligtige. Den mindste såkaldte affære fører alt for ofte i pressen til generelle angreb på officerskorpset. Noget tilsvarende kendes ikke inden for andre brancher. Hvis en sagfører anklages for bedrageri, karakteriserer man ikke hele advokatstanden som bedragerer, og hvis en lærer har slået et barn, er der ingen, der vil falde på at kalde hele lærerstanden for børnemishandlere. Men når der sker noget uheldigt inden for forsvaret, er store kredse parat med generaliserende angreb på forsvarets folk. Her svigter politikerne for ofte forsvaret

[Ivor Poulsen.]

ved at falde befalingsmandskorpset i ryggen i stedet for at støtte det, og det kan gøres, uden at man derfor behøver at holde hånden over folk, der har begået beklagelige fejl.

Forsvarsministerens fortalelse — for jeg går ud fra, at det var en fortalelse — gav anledning til en kraftig reaktion fra de værnepligtige befalingsmænd, og i stedet for straks at beklage udtalelsen søgte den højtærede forsvarsminister at begrænse den kreds, hvorpå de uheldige udtalelser var møntet, til de frivillige blandt de værnepligtige befalingsmænd, formentlig ud fra den betragtning, at de er de færreste, og at de næppe ville reagere så voldsomt som de, der er udtaget til befalingsmænd uden eget ønske; men den højtærede forsvarsminister glemte vist i skyndingen, at det store antal af faste befalingsmænd er udgået af den begrænsede kreds. For at blive fast befalingsmand skal man først aftjene sin værnepligt og dernæst gennemgå en sergentskole, til hvilken man må melde sig frivilligt, hvis man ønsker at fortsætte ad den militære løbebane.

Ved sin forklaring har den højtærede forsvarsminister faktisk stemplet sine egne tjenestemænd som halvсадister og dårlige kammerater, og jeg har svært ved at se, hvordan der herefter kan etableres det nødvendige tillidsforhold mellem de militære tjenestemænd og deres minister. Ved sin redegørelse i onsdags søgte den højtærede forsvarsminister at gå uden om sagens kerne, og der blev gjort et ikke særlig vellykket forsøg på at bagatellisere det skete. Det er altid populært i visse kredse at komme ind på det mere generelle emne om mandskabets behandling, men det havde nu pyntet ikke så lidt på redegørelsen, hvis den højtærede forsvarsminister havde erkendt sin fejltagelse og givet de angrebne personelgrupper den undskyldning, de i sandhed fortjener; og det ville slet ikke have slået noget skår i ministerværdigheden, for den mand, der fortaler sig, bliver ikke mindre ved at erkende sin fortalelse og bede om undskyldning for den, tværtimod.

Når der overhovedet forekommer tilfælde, hvor man kan beklage de værnepligtiges behandling, ligger en stor del af årsagen hertil i den personelordning, der nu efter

mange og hyppige ændringer er blevet den gældende. Personelordningerne er alle mere eller mindre politisk bestemte og har ikke imødekommet sagkundskabens ønske om tilstrækkeligt fast personel og en klar opdeling i officers- og underofficerspersonel. Personelordningen er skyld i, at der anvendes værnepligtige befalingsmænd til andet og mere end rene instruktionsopgaver. Ministeren har jo selv bemærket, at man udtager ca. 20 pct. af de værnepligtige til befalingsmandselever; men hvem er det, der har ansvaret for, at der udtages så mange? Ministeren har selv brugt tallet 20 pct. for at illustrere, at der derved kommer for mange med. Efter forsvarsloven af 1909 blev der udtaget 6 pct. af styrken til befalingsmandselever, men da havde man også et talstærkt korps af underofficerer. Efter forsvarsloven af 1960 udtages der nu mindst 12 pct. Alene denne fordobling af udtagelsesprocenten gør jo kvaliteten ringere, men det må da være ministeren, der har ansvaret for, at man nu går langt op over det fastsatte minimum på 12 pct. Sandheden er, at der ikke blandt de 19-årige kan udtages 20 pct., der er i besiddelse af den modenhed, der skal til for at kunne kommandere over andre, i særdeleshed over jævnaldrende. Der er naturligvis 20 pct., og langt flere, pæne mennesker, der kan lære håndværket og være dygtige førere i felten, men som lærere og pædagoger er der ikke så mange, der er i besiddelse af den overlegne ro og den modenhed, der skal til.

De er unge, og når de menige er ufor-skammede over for dem og ulydige, bliver de gale i hovedet og forløber sig let, og så har vi balladen. Ethvert uoverlagt ord bliver nutildags gjort til genstand for klage, og så har vi affæren. Der kan ikke oplæres 20 pct. af de 19-årige til pædagoger på en befalingsmandsskole på 5-6 måneder, og det er den højtærede forsvarsminister åbenbart klar over. Men er det så ikke ministerens pligt at komme med forslag til en ændring? Vi kan ikke byde ungdommen dårlige lærere, hverken i skolerne eller i forsvaret, og her har politikerne ansvaret.

Der kunne derfor være anledning til at foreslå den højtærede forsvarsminister, at der foretages en saglig undersøgelse af forsvarets personelordning bedømt ud fra

[Iver Poulsen.]

et effektivitetssynspunkt, og der kunne endvidere være grund til at spørge, om vi ikke med vore moderne metoder, anvendelse af psykologiske teorier o. s. v., glemmer, at formålet med mandskabsuddannelsen er at uddanne ganske almindelige og fredelige mennesker, der er vokset op i en moderne civilisations behagelige samfund, til stærke, robuste og hårdføre folk, der kan klare sig under en moderne krigs barske vilkår, og at en sådan uddannelse må være noget specielt.

Efter forsvarsministerens meget uheldige udtalelser kan det nødvendige tillidsforhold mellem den højtærede forsvarsminister og det militære tjenestepersonel næppe helt genoprettes, hvilket naturligvis ikke kan beklages dybt nok, men det kunne måske bedre noget på forholdet, hvis den højtærede forsvarsminister beklagede sine udtalelser.

Erik Kragh: Når man har fulgt den debat, der i den seneste tid har fundet sted vedrørende tonen i forsvaret og det værnepligtige mandskabs behandling, kan man, når man som jeg dog har et ret grundigt kendskab til forholdene, ikke undgå at have fået det indtryk, at debatten føres ud fra manglende kendskab til og viden om, hvad der faktisk foregår i forsvarets enheder. Man synes ikke at være klar over, at der er sket en meget betydelig, ja, afgørende ændring på disse områder. Omgangstonen er siden krigen blevet en væsentlig anden, end den var tidligere. Dermed være ikke sagt, at det alle steder er helt, som det bør være, men der arbejdes stadig målbevidst på at forbedre forholdene, og jeg tror, at det måske er derfor, at reaktionen hos forsvarets personel har været så voldsom i anledning af det sidste par ugers debat. Man føler sig faktisk forurettet og uretfærdigt behandlet.

Det må ved drøftelsen af hele dette spørgsmål ikke glemmes, hvad det hele drejer sig om, hvad formålet med uddannelsen er. Formålet er at uddanne de værnepligtige til at gøre fyldest i krig, altså til at udholde den moderne krigs voldsomme psykiske og materielle pres. Derfor er disciplin og kommandoform en nødvendighed. Det er imidlertid på ingen måde i modstrid med, at det værnepligtige mandskab skal

behandles som mennesker og medborgere. Spørgsmålet er altså, om dette finder sted, og her må jeg ud fra mit kendskab til forholdene svare, at stort set er omgangstonen tilfredsstillende. Selvfølgelig er der undtagelser, men i hvilken gren af samfundet er der ikke det?

Problemerne findes særlig i hæren, fordi hæren i langt højere grad end søværnet og flyvevåbnet bygger på værnepligtige. I hæren er der året rundt ca. 21.000 værnepligtige menige og ca. 3.000 segenter. Når man tænker på, hvor forholdsvist få soldater-affærer man hører om i forhold til det nævnte antal personer, kan det hele nu ikke være så galt, som man skulle tro efter det sidste par ugers debat. Jeg ville tro, at af sergenterne er måske 2 pct. uegnede, for så vidt angår mandskabsbehandling, medens de 98 pct. naturligvis ikke er store pædagoger og psykologer, men de gør deres bedste for at løse en vanskelig opgave. Det er imidlertid de 2 pct., man hører om. Det er ikke rigtigt, at de værnepligtige befalingsmænd — generelt set, for der er altid undtagelser — ikke skulle få støtte fra de ældre befalingsmænd. Tværtimod gøres der fra cheferne og de faste befalingsmænd alt, hvad man kan, for at vejlede de unge. Der er alle steder fuld forståelse for dette problems betydning i vore dage. Det er også af interesse for spørgsmålets belysning, at langt den største del af straffesagerne i hæren hidrører fra absentation og for sen hjemkomst, og kun et mindre og et stadig svindende antal sager er af disciplinær art.

Noget andet er, at det ville være ønskeligt, om den højtærede forsvarsminister kunne finde en udvej til, at man kunne skille sig af med de sergenter, der viser sig uegnede. Ud over de tidligere nævnte 2 pct. vil der nok være nogle få flere procent, der af andre grunde ikke slår til. Om sergenterne som helhed må siges, at det faktisk er forbavsende og opmuntrende at se, hvor godt de klarer deres vanskelige opgave. De gør et arbejde, som er afgørende vigtigt for den uddannelsesstandard, vi har nået, og som det ærede medlem hr. From påviste har høj anerkendelse blandt vore allierede.

Må jeg endelig nævne, at en værnepligtig, der føler sig forurettet, kan klage direkte til sin bataljonschef, og vel at mærke uden

[Erik Kragh.]

at han behøver at sige noget derom til sine befalingsmænd. Er han ikke tilfreds, kan han gå direkte til forsvarsministerens klageudvalg, stadig uden at sige det til nogen, og endelig kan han gå til ombudsmanden.

Det har ikke været min tanke med dette indlæg at tegne et rosenrødt billede af forholdene. Jeg har gerne villet fremhæve, at det er mennesker, det drejer sig om, med menneskers fejl og dyder, og at man derfor aldrig vil nå det ideelle, men vi er i forsvaret på vej mod det bedst mulige, det opnåelige, og er nået et godt stykke af vejen, og derfor forekommer det mig, som jeg sagde indledningsvis, at den offentlige debat ikke har været ført på grundlag af, hvorledes forholdene i forsvaret i virkeligheden er.

Jeg ville ønske, at et antal af folketingets medlemmer ville aflægge besøg ved forskellige enheder og en dags tid følge det daglige arbejde. De kunne da få lejlighed til at tale med mandskabet under fire øjne, og jeg er temmelig sikker på, at i langt de fleste tilfælde vil de ikke høre om klager af væsentlig betydning — det gjorde ombudsmanden heller ikke, da han besøgte tjenestesteder her på Sjælland.

Sådanne besøg ville være meget velkomne. Vi har i forsvaret intet at skjule.

Forsvarsministeren (Victor Gram): Jeg vil gerne takke de ærede ordførere for den positive indgang i den debat, som denne eftermiddag faktisk har været udtryk for. Jeg kan kun hilse med tilfredshed, at hovedparten af det, der er blevet sagt, har lagt an på det mere positive: at forsøge at bore lidt i de forhold, som man mener ligger til grund for den debat, der er opstået, og at forsøge på at antyde visse linjer for den fremtid, vi går i møde, hvor vi må forsøge at løse problemerne.

Der ligger også, forekommer det mig, i den debat, der har været ført her i eftermiddag, en klar erkendelse af, at problemet eksisterer, og det er for mig det væsentligste. Man kan ikke gå i gang med en videre løsning af alle disse spørgsmål, medmindre man på forhånd helhjertet accepterer, at der er et problem. Man kan naturligvis diskutere, hvor stort problemet er; man kan mene, at det er voldsomt stort nogle steder; man kan mene, det ikke er noget særligt

problem andre steder. Alt det kan naturligvis indgå i debatten, men det er rigtigt og vigtigt at erkende, at vi har et problem, som vi må løse, og at vi kun løser det ved positive foranstaltninger.

Til de enkelte ærede ordføreres indlæg vil jeg gerne gøre nogle bemærkninger, først til det ærede medlem hr. Søgaard, som rejste spørgsmålet om at genoplive tanken om et politisk forsvarsudvalg, således som det blev foreslået, da min forgænger i embedet fremsatte forslaget til forsvarslov i 1960, men hvorom der jo ikke kunne opnås politisk enighed. Jeg beklagede dengang, og jeg har beklaget senere, at vi ikke fik etableret dette politiske forsvarsudvalg, og jeg er fortsat interesseret i en løsning af denne karakter.

Det ærede medlem hr. From og også det ærede medlem hr. Gottschalk-Hansen mente, at vi — eller jeg navnlig — ikke havde medvirket til at give denne debat en positiv start, og at jeg måske bedst kunne klare situationen ved her åbent at tilkendegive, at jeg ikke ønskede at generalisere — det har jeg for øvrigt ikke gjort på noget tidspunkt — og nærmest give en undskyldning for mine udtalelser og min stillingtagen i denne sag.

Jeg vil gerne sige allerede nu, for at der ikke skal være nogen misforståelse: jeg har i min redegørelse i onsdags klart givet udtryk for min opfattelse af samtalen med den menige. Jeg har intet at trække fra og intet at lægge til. Jeg har i redegørelsen klart dokumenteret, at vi i forsvaret har et påtrængende klimaproblem. Heller ikke her har jeg noget at trække fra, men, hvis nødvendigt, særdeles meget at føje til, og jeg skal gøre et par enkelte betragtninger gældende herom i mine slutbemærkninger.

Til det ærede medlem hr. From vil jeg yderligere sige, at jeg kunne næsten ønske, at det ærede medlem vikarierede et stykke tid. Med den reformiver, som det ærede medlem gav udtryk for, er jeg tilbøjelig til at mene ud fra egne erfaringer, at det ikke ville være så forfærdelig længe, før det ærede medlem som forsvarsminister ville rende imod nogle svære bomme, og den erfaring kunne jeg i og for sig godt ønske at det ærede medlem skulle have til næste gang, vi skal deltage i en debat om problemer i forsvaret.

I øvrigt er der jo sket adskillige ting på

[Forsvarsministeren.]

nogle af de områder, det ærede medlem kom ind på: det administrative område, omstillingsprocessen i forsvaret o. s. v. Det står slet ikke så ringe til med den udvikling, der foregår i forsvaret, og jeg har ikke på noget tidspunkt givet udtryk for det modsatte. Spørgsmålet er, om det går tilstrækkelig hurtigt til, at vi kan følge med den udvikling, der er i gang i det civile samfund.

Det ærede medlem hr. Gottschalck-Hansen mente, at jeg havde draget enkelte ting for meget frem i hærchefens brev og bl. a. citeret noget om disciplinen. Hvis det ærede medlem ville gøre sig den ulejlighed at gennemlæse min redegørelse endnu en gang, ville han opdage, at jeg indledningsvis, før jeg startede på citatet, netop henviste til og gennemgik hærchefens bemærkninger om, at disciplinen havde udviklet sig således, at den nu måtte kunne kaldes tilfredsstillende. Det citat, det ærede medlem kom med, gav jo ikke noget stærkere indtryk af hærchefens tilfredshed på dette område end min gengivelse af hærchefens tekst. Jeg kan ikke på nogen som helst måde erkende, at den redegørelse, jeg har givet for hærchefens brevs indhold, og det citat, jeg har taget fra hærchefens brev, på nogen som helst måde udelukker noget af væsentlig betydning i hærchefens meddelelse til regimentschefer m. fl.

Der er en ting, jeg kunne sige i denne forbindelse, og det vil jeg gerne gøre. Jeg henviste til en dokumentation for, at klimaet er mindre godt i forsvaret, og udbyggede den med nogle konkrete eksempler. Det var eksempler fra hæren, og jeg gjorde nogle bemærkninger om, at det simpelt hen skyldes, at hæren er det eneste værn, der har foretaget en sådan undersøgelse. Jeg bemærkede udtrykkeligt, at der ikke heri lå nogen bedømmelse af hærens forhold sammenlignet med de andre værn. Tværtimod lå der som baggrund for min bedømmelse en anerkendelse både af hærkommandoen initiativ og af igangsatte foranstaltninger som følge af undersøgelsernes resultat. Der foreligger ikke for mig oplysninger på områder, hvor forholdene i øvrigt kan sammenlignes værnene imellem, der tilkendegiver, at der er et større klimaproblem for hæren end for de øvrige værn. Jeg vil gerne under-

strege dette, ikke mindst under hensyn til den drejning, der er sket i den offentlige debat, og som vel skyldes, at man mange steder i den civile befolkning stadig væk opfatter forsvaret som ensbetydende med hæren.

Det ærede medlem gav udtryk for den opfattelse, at antallet af straffesager er faldet. Jeg må bedrøve det ærede medlem med, at det er en forkert opfattelse. Hvis vi sammenligner årene 1964 og 1963, så er der en væsentlig stigning i de grovere arter af overtrædelser, som f. eks. ulovlig håndspålggelse, ulovlige disciplinarmidler, ukvemsord og anden ukorrekt optræden, i indeværende år i forhold til 1963, og der er således udmærket grundlag for, at hærkommandoen igennem sin chef gør underlagte enheder opmærksom på, at der ligger et problem her. Jeg vil gerne understrege igen for at undgå misforståelser, at det er et generelt problem for alle 3 værn.

Jeg synes, det ærede medlem selv var lidt inde på at generalisere på visse områder, samtidig med at han rettede en temmelig stærk kritik mod mig for at generalisere. Jeg synes nok, at det ærede medlem, når han kører frem med en så stærk kritik på visse områder over for mig og mine synspunkter, selv burde foregå med et godt eksempel og undlade en så stærk generalisering som den, han på visse områder anvendte.

Til det ærede medlem hr. Helveg Petersen vil jeg sige, at jeg med megen interesse lyttede til det ærede medlems gennemgang af en række områder, hvor en undersøgelse efter hans opfattelse var ønskelig, ikke alene med hensyn til en rationalisering af organisationen og af selve uddannelsen, men en undersøgelse, der gik dybere. Jeg vil i denne forbindelse sige — og jeg vil gerne sige det generelt til alle de ærede ordførere, der har været inde på spørgsmålet om det udvalg, som jeg i min redegørelse nævnedes jeg havde under overvejelse at nedsætte — at såvel kommissorium som sammensætning, og det vil altså sige opgaver og mennesker, der skal behandle disse opgaver, meget nøje overvejes i forsvarsministeriet og meget nøje vil blive overvejet og drøftet også på baggrund af den debat, der føres her i tinget i dag, for at vi herigennem kan få en så bred og praktisk undersøgelse af de forhold, som vedrører

[Forsvarsministeren.]

det generelle spørgsmål: klimaet på arbejdspladsen.

Det samme vil jeg i og for sig gerne sige til det ærede medlem hr. Sigsgaard, som netop ønskede en undersøgelse, der skulle gå videre og også udstrækkes til at omfatte talsmandsordningen og talsmandsordningens problemer. Jeg vil her gerne indskyde den bemærkning i denne debat, at når det drejer sig om reglementer, om bestemmelser, så er der hverken i spørgsmålet om mand-skabsbehandlingen eller i spørgsmålet om mandskabets rettigheder nogen brist — det er der efter min opfattelse ikke. Bestemmelserne er, hvis de efterleves til punkt og prikke, så effektive, så gode og så hensyn-tagende, som det vel kan ønskes. Det, det drejer sig om, er simpelt hen spørgsmålet om den bredere administration og om efter-leven af disse bestemmelser; det vil altså sige netop det, jeg centralt har taget op til overvejelse: klimaet på arbejdspladsen.

Det ærede medlem hr. Iver Poulsen var i og for sig den eneste af de ærede ordførere, som blev hængende på sidesporet, og som ikke gik ind i det mere positive forsøg på at finde frem til for det første erkendelsen af problemet og for det andet en kule-gravning af problemet, men mere hæftede sig ved en yderst alvorlig kritik af min person og min behandling af disse spørgs-mål. Jeg skal ikke gå dybere ind i den debat; den har efter min opfattelse ingen som helst relation til det, der er kerne-punktet: er klimaet i vort forsvar af en sådan karakter, at vi igennem dette klima understøtter og underbygger den effektivitet, og det vil sige den idé, som vi på andre områder også igennem dette høje tings bevillinger lægger i vort ønske om at opret-holde et forsvar? Det er det, der for mig er kernepunktet, og ikke nogle sideafsporinger — selv om jeg på dette punkt må ud-sættes for nogen kritik.

Det ærede medlem rettede dernæst skytset imod personelordningen; men det er vist en debat, vi ikke kan genoplive igen. Den tid, da vi havde underofficerer i Dan-mark, er for længst forbi, og den kommer aldrig igen, naturligvis ikke. Og hvorfor i alverden skulle man ikke kunne opbygge en fornuftig mandskabsbehandling, en men-neskelig, demokratisk mandskabsbehand-

ling i overensstemmelse med de krav, et moderne samfund må stille, med de moderne metoder, ud fra en moderne sammensæt-ning af personellet? Selvfølgelig kan vi det — det har jeg en dyb overbevisning om — og jeg tror også, at der, hvis alle de gode bestræbelser, som på en række felter alle-rede er startet, samles i et forsøg på at bryde, jeg havde nær sagt igennem muren, også vil kunne opnås virkelig positive og gode resultater.

Endelig må jeg måske gøre et par en-kelte bemærkninger til det ærede medlem hr. Erik Kragh. Jeg kan på visse felter helt tilslutte mig de mere generelle betragtnin-ger, som det ærede medlem gjorde gældende, men det er min alvorlige overbevisning, at det ærede medlem ser for lyst på situationen. Jeg tror ikke, at det ærede medlem kommer helt til bunds i de spørgsmål, der faktisk melder sig her. Må jeg tage en enkelt ting. Det ærede medlem vil enten i dag eller i morgen eller en af de nærmeste dage være i besiddelse af den sidste rapport, som hær-chefen og hærkommandoen har ladet ud-arbejde om en undersøgelse af knap 200 løjtnantslever, nøjagtigt udregnet 196, fra våbne-skoler — altså værnepligtige sergen-ter, som med sergentbriller vurderer situa-tionen. Jeg skal ikke citere denne rapport, som endnu ikke er offentliggjort, men som vi i hvert fald inden for forsvaret får lejlig-hed til at debattere, og som det er min hensigt at opfordre hærchefen til at stille til disposition for de undersøgelser, der kommer til at finde sted i det udvalg, jeg påtænker at nedsætte. Der er 2 ting, som er klare og tydelige i denne rapport, og som jeg gerne vil nævne her. For det første, at det er et generelt indtryk af en samlet vurdering af disse 196 værnepligtige ser-genters vurdering af deres kolleger, sergen-terne i geleddet. Jeg nævner: ca. 30 pct. er uegnede til deres job. Og man føjer til, at dette skyldes bl. a. for det første en dårlig udvælgelse — jeg henviser til, hvad jeg tidligere har sagt, at hærkommandoen opererer med forsøg på at få et bedre ud-vælgelsesgrundlag end det, man har i øje-blikket, altså en erkendelse af, at den gamle udvælgelsesmetode ikke er helt effektiv. For det andet siger disse værnepligtige sergenter, at i et enkelt våben har kun et fåtal fået nogen støtte fra deres kompagni-

[Forsvarsministeren.]

chefer, mens over halvdelen siger, at de ingen støtte har fået fra deres kompagnichefer.

Jeg vil gerne have sagt, at jeg intet som helst ønske har om at generalisere med hensyn til alle disse problemer, men jeg har et ønske om at rejse spørgsmålet ud fra det synspunkt, at det giver problemer på flere led. Det giver problemer i forhold til civilbefolkningen og civilbefolkningens politiske opfattelse af forsvaret og accept af forsvaret, og det giver sig udtryk indadtil i et dårligt samarbejdsklima, nogle steder mere udpræget, andre steder mindre udpræget. Men i samme omfang som det dårlige klima inden for forsvaret eller på en hvilken som helst arbejdsplads kommer til udfoldelse, slækker det på effektiviteten, og det vil altså for forsvarets vedkommende sige, at accepterer vi et dårligt klima, uanset i hvilken grad det findes, accepterer vi samtidig et mindre effektivt forsvar end det, vi ved en fælles erkendelse og en fælles bestræbelse faktisk kunne have. Det har været min hensigt med at starte denne debat. Det har været min hensigt med deltagelsen i debatten hidtil, og det er min hensigt i de foranstaltninger, jeg allerede har angivet at ville foretage, og som jeg vil overveje i den kommende tid, at få disse ting virkelig kulegravet og derigennem også få en accept af tingene, og så skal — det tror jeg på — også nok det fornødne samarbejde om løsningen af problemerne inden for forsvaret melde sig.

Frø: Jeg havde håbet og regnet med, at den højtærede minister kunne give mig ret i, at det interview, der er tale om, i sin form og opsætning var af en sådan art, at, som jeg før sagde, den almindelige læser kun kunne opfatte det sådan, at den højtærede forsvarsminister gav et anerkendende nik til de påstande, den menige fremsatte. Det er mig en skuffelse, at den højtærede forsvarsminister ikke kan gøre noget sådant. Det er mig en skuffelse, at den højtærede forsvarsminister ikke kan erkende, at en omgående og eftertrykkelig afstandtagen havde været på sin plads. Men det vil den højtærede forsvarsminister ikke; han henviser til det, der står i den redegørelse, han har fremsat.

Den højtærede forsvarsminister fremdrager nye forhold, som ingen af os har hørt om før, og som ingen af os kender: at 30 pct. af løjtnantseleverne skulle være uegnede, og at kun et fåtal af unge sergenter skulle få støtte fra de ældre befalingsmænd. Jeg synes, at især den sidste påstand må forekomme mærkelig. Er det noget, de unge befalingsmandselever selv siger, eller er det noget, der er dokumenteret i forhold til de tilsynsbefalingsmænd, der er tale om? Det må jo i hvert fald være en forudsætning for, at vi kan foretage en bedømmelse af det. Jeg erkender, at det kan vi ikke komme ind på ved denne lejlighed. Jeg har derfor kun at føje til, at jeg er skuffet over den højtærede ministers holdning i denne sag, og jeg har kun at forbeholde mig min holdning med hensyn til den højtærede ministers optræden i denne sag.

Gottschalk-Hansen: Såvel det ærede medlem hr. Søgaard som det ærede medlem hr. Helveg Petersen og det ærede medlem hr. Sigsgaard tog direktøren for Landsforeningen for Mentalhygiejne, hr. Eggert Petersen, til indtægt ved at citere, hvad den forhenværende orlogskaptajn har sagt. Jeg skal ikke på nogen måde prøve at forringe betydningen og værdien af direktørens indflydelse, men jeg vil dog gerne stille det spørgsmål, om man nu også kan anvende den forhenværende orlogskaptajn som sandhedsvidne i en sag som denne. Eggert Petersen trådte uden for nummer i 1961 og har, efter hvad der er oplyst over for mig, ikke haft praktisk tjeneste eller kommando siden 1957. Det er altså en befalingsmand, hvis arbejde ligger 6-7 år tilbage i tiden. Dertil kommer, at hans viden jo udelukkende hidrører fra marinen, og at han overhovedet ikke har forudsætninger for at udtale sig om hæren og flyvevåbnet. Endelig er situationen jo den, at direktøren nu ikke har noget ansvar og alene af den grund ikke er så stærkt bundet af sine udtalelser, som han ellers ville være.

Den højtærede forsvarsminister hævder stadig, at der er et klimaproblem i forsvaret, som er af ret betydelig karakter. Jeg mener, det er overdrevet, og jeg mener at have påvist det i mit første indlæg. Jeg vil gerne som eksempel på, hvad jeg mener i så henseende, tillade mig igen at citere dag-

[Gottschalck-Hansen.]

bladet Aktuelt fra den 1. november i år, hvor major Sverre Hansen fra Holbæk skriver — jeg beder om tilladelse til et citat —:

„Ved et batteris hjemsendelsesfest holdt en af talsmændene afskedstale til befalingsmændene og takkede bl. a. disse for positivt samarbejde. På baggrund af forsvarsministerens udtalelse for nylig om, at der synes at fremkomme for få klager fra de menige, fortalte talsmanden, at mandskabet havde overvejet at fremsende en klage over den måde, deres befalingsmænd for tiden blev omtalt på i pressen. Men bl. a. fordi de skulle hjemsendes næste dag, havde man opgivet sagen.

Denne episode er ikke opdigtet, men virkelig, idet den fandt sted på Kongstrup Møllekro ved en hjemsendelsesfest i går, den 29. oktober 1964.“

Når den højtærede minister siger, at han ikke vil trække noget fra af det, han har sagt, at der ikke er nogen fortalelse, mens vi andre mener, at der er ærekrænkende udtalelser, vil jeg gerne spørge den højtærede forsvarsminister, om det er en opfattelse, som kun deles af de partier her i salen, der har givet udtryk for disse kritiske bemærkninger. Efter hvad der er fremkommet i dagspressen, har 158 — tror jeg det er — befalingsmænd fra flyvestation Værløse taget initiativ til at anlægge sag mod den rekrut, som fremsatte disse påstande om halv-sadisme o. s. v. Jeg vil gerne spørge den højtærede forsvarsminister: er der kommet andre henvendelser? I bekræftende fald da hvilke?

Jeg synes, at det er meget trist, at denne sag har taget den vending, som den har. Jeg vil da ikke nære tvivl om, at forsvarsministeren interesserer sig for sit ressort, men jeg synes ærlig talt, at den højtærede forsvarsminister har det med befalingsmænd som hin bonde i eventyret om Store Klaus, der ikke kunne lide degne. Jeg synes, der ligesom ligger en modvilje over for den kategori af tjenestemænd, som den højt-

ærede minister ifølge sit høje og ansvarlige embede skal samarbejde med, og ærlig talt, uden at være sentimental er jeg skuffet og bedrøvet over, at den højtærede minister ikke på en helt anden måde vil ramme en pæl igennem den mistanke, der hviler på ministeren. Når det hedder, at der ikke er noget at trække tilbage, at man står ved det, og når man er engageret i sagen på den måde, som ministeren er blevet det, så synes jeg, der er kommet et skævt forhold ind i billedet forsvarsminister og befalingsmænd. Det kan ingen være tjent med.

Den højtærede minister har jo endnu en mulighed for at komme op og sige klart og tydeligt til os, at han har tillid til befalingsmændene; tillid, det er det, vi ønsker, tillid er det, der er nødvendigt, hvis man skal bygge et forsvar op, der skal kunne opfylde sine opgaver.

Helveg Petersen: Jeg synes ikke, der er nogen grund til at være skuffet over, at denne diskussion er kommet i gang. Jeg synes, vi skal være glade for, at vi har fået den. Jeg tror, den tjener et særdeles nyttigt formål.

Det ærede medlem hr. Gottschalck-Hansen talte om hr. Eggert Petersen og betvivlede hans forudsætninger for at udtale sig. Jeg synes ikke, det er let at finde nogen, der har større forudsætninger. Han er officersuddannet, han har forrettet officers-tjeneste, er uddannet som psykolog og har gjort tjeneste som militærpsykolog. Jeg kan ikke se nogen, der er i stand til med større vægt at udtale sig om disse anliggender.

Det ærede medlem hr. Erik Kragh sagde, at man alle vegne — og det gik altså på de ældre befalingsmænd — gjorde, hvad man kunne for at vejlede de unge. Jeg tror ikke, at det ærede medlem kan overbevise os om, at dette kan være helt rigtigt. Jeg tror, der er mange steder, man gør det; jeg tror, der er god vilje mange steder, men jeg tror ikke, man gør det alle vegne.

Nu har man citeret flere udtalelser også fra værnepligtige, og jeg kunne da have lyst

[Hølvæg Petersen.]

til at citere en udtalelse fra en værnepligtig, jeg så i B. T. i dag, en værnepligtig, der citerer, hvad en sergent har sagt til ham. Sergenten har sagt til den menige — nu citerer jeg —:

„Vi sergenter sidder ofte i en klemme mellem de menige og officererne. Det er forkert, når der pukkes på os. Vi står i den situation over for det menige mandskab at være den nærmeste repræsentant for systemet. Det er ikke os, men systemet, der trænger til en demokratiseringsproces. Når vi får en lodret ordre om at tage hårdere fat, er det absolut ikke med vor bedste vilje, at den enkelte værnepligtige skal undgælde. Vi har også lydighedspligt.“

Jeg tror, vi skal lade være med at diskutere os bort fra, at her er et endog særdeles tungtvejede problem. Vi står over for den opgave at tilvejebringe en demokratiseringsproces, der i nogen grad svarer til det, der er foregået inden for uddannelserne, og som vi kender det fra erhvervslevet. Jeg er helt klar over det, som det ærede medlem hr. Erik Kragh har understreget og andre har understreget, at værnene ikke kan fungere uden disciplin og kontrol, men det er vigtigt, at disciplinen ikke er den mekaniske, baseret først og fremmest på frygt for straf. Vel, der indgår elementer af sædvane og af frygt for straf, men i den mekaniske disciplin bliver sædvaner og frygt for straf let målet. Det må være opgaven at gøre disciplin til et naturligt led i uddannelsen, så de unge ser den som et nødvendigt og selvfølgelig element, uden hvilken alle ville tabe. Det, det drejer sig om, er, at man i militæret fremmer den indstilling hos de unge, at de opfatter de regler, der er de gældende inden for militæret, som deres egne, så man fremmer den selvdisciplin, som man både inden for hæren og inden for samfundet i almindelighed må tillægge så stor værdi.

Jeg takker den højtærede minister for tilsagnet om, at kommissoriet for det omtalte udvalg bliver bredt, således at en dyberegående undersøgelse kan finde sted. Jeg vil gerne gøre opmærksom på, at det er meget vigtigt for os, at vi også får lejlighed til at se, hvordan man i andre lande løser disse problemer.

Og må jeg så sige en ting til den højtærede

minister, som jeg beder ham overveje. Det er klart, at der inden for værnene vil være megen usikkerhed over for det nye. Det er der ikke noget at sige til. Det er også klart, at man ikke straks skal gå over til helt nye former. Men hvorfor så ikke gøre et forsøg, hvorfor ikke på en eller anden kaserne eller på et eller andet afsnit inden for en belægning et eller andet sted gøre et forsøg, som det udvalg, der skal nedsættes, kan følge, så man kan indhente praktiske erfaringer om, hvordan nye fremgangsmåder kan gennemføres? Det er det, man gør i andre situationer; det er det, vi gør inden for uddannelsen: vi gør forsøg med nye ting. Reformen kan kun ske ved en ændret indstilling hos de grupper, ændringerne berører, og skal vi gøre forsøg med noget helt utraditionelt, ja, så tror jeg altså, at vi bør sætte sådan noget i gang under tilsyn eller derved, at udvalget følger det nærmere, så at der derudaf kan gro en virkelig positiv og frugtbar udvikling.

Iver Poulsen: Den højtærede forsvarsminister mente, at jeg var blevet hængende på et sidespor, og at jeg var den eneste, der ikke havde givet udtryk for en positiv indstilling til en undersøgelse af uddannelsesforholdene inden for militæret.

Jeg synes ikke, det er helt rigtigt, for jeg opfordrede da den højtærede forsvarsminister til at lade foretage en saglig undersøgelse af forsvarets personelordning ud fra et effektivitetssynspunkt, og en sådan undersøgelse kunne måske bringe tankerne ind i nye baner med hensyn til mandskabets behandling og uddannelse; det var da virkelig noget positivt. Jeg har ikke ønsket at genoplive en diskussion om underofficersgruppen, men jeg påpegede mangelen af gamle dages dygtige underofficerer, og de faktiske forhold viser jo, at vi står med en sådan mangel, og det er den, der skal afhjælpes.

Med hensyn til at blive hængende på et sidespor vil jeg endelig sige, at jeg har nu den opfattelse, at er der nogen, der i dette spørgsmål er kommet ud på et sidespor, så er det den højtærede forsvarsminister med sit interview; og når jeg har opfordret den højtærede forsvarsminister til at beklage sin udtalelse, er det også udtryk for noget meget positivt, for hvis der skal tales om

[Iver Poulsen.]

klimaet inden for forsvaret, så er noget af det allervigtigste for et godt klima dér, at der inden for forsvaret er tillid lige fra bunden og til toppen. Man kan ikke lukke øjnene for, at tilliden er svækket i toppen med forsvarsministerens udtalelser, og som jeg sagde før: forsvarsministeren kan måske bøde noget på dette alvorlige forhold — for det er et alvorligt forhold, når tilliden er svækket — ved at beklage sin udtalelse.

Forsvarsministeren (Victor Gram): Jeg må naturligvis beklage, at det ærede medlem hr. From og det ærede medlem hr. Gottschalek-Hansen, for så vidt også det ærede medlem hr. Iver Poulsen, stadig hænger sig i noget, der ikke har nogen virkelig relation til det, der er problemet her i dag. Hvad jeg har givet udtryk for, er — og det har jeg vist tilstrækkeligt dokumenteret og kan gøre det yderligere — at alt i forsvaret ikke er, som det skal være. Dermed har jeg ikke på nogen måde generaliseret. Jeg har givet udtryk for, at vi har problemer, og disse problemer må vi undersøge og analysere og alle positivt medvirke til løsningen af.

Det ærede medlem hr. Gottschalek-Hansen citerede fra dagbladene om et batteri, der har sagt det ene eller det andet. Ja, men jeg kunne da pege på både batterier og regimenter og befalingsmandsskoler inden for alle tre værn, hvor alt er i bedste gænge, naturligvis. Jeg har aldrig givet udtryk for det modsatte. Hvad jeg har givet udtryk for, er, at der er visse problemer, som dels er af en vis generel karakter, som ligger i selve systemet, dels knytter sig til andre områder, som vi må forsøge på at tage op mere grundigt, end vi måske har gjort det tidligere.

Jeg ved ikke, hvad det ærede medlem hentyder til, når han spørger, om jeg har fået andre henvendelser. Jeg har fået masser af henvendelser. Jeg har fået breve i lange striber, nogle, der skældte mig ud, langt de fleste med håndtryk og støtte. Derom behøver man ikke at være i tvivl. Så det har sådan set ikke manglet på henvendelser, hverken i pressen eller til mig privat eller pr. telefon eller på anden vis. Jeg har haft masser, og jeg har sat pris på

dem alle sammen, hver ud fra sin vurdering og sin betragtning.

Det ærede medlem fremsatte nogle bemærkninger om tillid, tillid i forsvaret, tillid til samarbejdet. Jeg har haft det bedste samarbejde med masser af officerer inden for forsvaret; jeg har ikke haft nogen problemer på de fleste felter, og jeg vil gerne sige, for at der ikke skal være nogen som helst tvivl om det, at jeg har ubetinget tillid til alle gode og positive kræfter i forsvaret.

Hermed sluttede forhandlingen.

Formanden: Tingets næste møde afholdes i morgen, onsdag den 4. november, kl. 13 med følgende dagsorden:

- 1) *Spørgsmål til ministrene.*
- 2) *Valg af 2 medlemmer til jernbanerådet (i stedet for folketingsmand Hartling og amtsrådsmedlem Helge Pedersen).*

Mødet hævet kl. 16³⁵.

12. møde.

Onsdag den 4. november kl. 13.

Formanden: Medlem af folketinget Lembourn har meddelt mig, at han ønsker til ministeren for kulturelle anliggender at stille følgende spørgsmål:

„Vil ministeren tage initiativet til en sikring af teatres og andre kulturinstitutioners uafhængighed, således at den kunstneriske frihed for disse ikke kan anfægtes?“

Spørgsmålet vil blive optaget på dagsordenen for tingets førstkommande spørgetid efter spørgetiden i dag.